

Datahuone – tarina hallinnollisten aineistojen hyödyntämisestä poliittisessa päätöksenteossa

Yhdistelemällä eri viranomaisten toiminnassa syntyviä rekisteriaineistoja voidaan tuottaa huomattavaa lisäarvoa – vaikuttavaa tietoa – päätöksenteon tueksi.

TEKSTI: JUKKA MATTILA

Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa toimiva, ministeriöille ajantasaista tietoa tuottava VATT Datahuone on suuressa mittakaavassa pieni yksikkö, jonka historia on kuitenkin varsin mielenkiintoinen – ja ehkä kiinnostavin osa Datahuoneen merkitystä. Ilmiöt ja instituutiot ovat aina kovin kontekstiriippuvaisia, ja siksi tähän historiaan tutustuminen on tärkeää myös Datahuoneen toiminnan merkityksen ymmärtämiseksi.

Tilannehuone koronakriisin keskellä

Datahuoneen edeltäjä, Helsinki Graduate School of Economicsin (HGSE) tilannehuone, syntyi koronakriisin heikentäessä päätöksentekoympäristössä, jossa päätöksentekijöiden tietotarpeiden aikajänne oli muuttunut radikaalisti aiempaa nopeammaksi. Kriisi pakotti yhteiskunnan muuttamaan monella tavoin, ja näin kävi myös viranomaisten rekisteriaineistojen hyödyntämisen osalta.

Tärkeää on ymmärtää, että ennen koronakriisiä näiden tietoaineistojen tutkimuskäyttö oli usein vaivalloista. Yksittäiset aineistot ”omistavat” viranomaiset kokevat hallintotyössään syntyvien aineistojen olevan jotain, joka on heidän immateriaaliomaisuuttaan. Pahimpia lukkoja muodostavat tilanteet, joissa esimerkiksi jostakin hallinnollisesta toimeenpanosta vastaavalla viranomaisella on omaa tutkimustoimintaa. Tällöin viranomaisella on suuri houkutus tehdä toiminnassaan syntyvien aineistojen käyttö muille tahoille vaikeaksi, koska tämä suojelee viranomaisen oman tutkimustoiminnan asemaa – kyse on yhteiskunnallisesta valtakamppailusta. Tieto on valtaa, ja sillä, kenellä on yksinoikeus tuotannon keskeiseen raaka-aineeseen, on tätä kautta valtaa.

Tästä syntyy kuitenkin ongelmia: yksittäisten viranomaisten rekisteritiedot ovat päätöksenteon kannalta vain tietyn arvoisia. HGSE:n ydinoivallisuus oli, että kun useiden viranomaisten rekisteritietoja yhdistää toisiinsa,

syntyy kyvykkyyksiä tuottaa paljon monipuolisempaa analyysiä. Päätöksenteon kannalta äärimmäisen arvokas tilasto- ja tutkimustiedon lähde oli siis periaatteessa olemassa, mutta vaikeasti hyödynnettävissä. Jostain oli aloitettava, ja järkevintä oli aloittaa sieltä, missä paljon tietoa oli jo kerätty. Tilastokeskukseen aineistoja oli jo tilastointitarkoituksia varten kertynyt paljon.

Tilastokeskus, joka nykyään on datahuoneen tärkeä yhteistyökumppani, ei alun perin lähtenyt yhteistyöhön tilannehuoneen kanssa riemunkiljahdusten saattelemana, vaikka tilastolaki on pitkään sallinut tilastointitarkoitukseen kerättyjen hallinnollisten aineistojen toissijaisen käytön tilastollisiin selvityksiin ja tutkimuksiin. Koronakriisin tiimellyksessä haasteeksi osoittautui käytäntö, jonka mukaan Tilastokeskus luovuttaa kokoamiaan tietoja jatkokäyttöön vasta sen jälkeen, kun se on itse julkaissut niistä laatimansa tilastot. Monissa tapauksissa tämä tarkoitti yli kahden vuoden viivettä hallinnollisen aineiston käsittelemän ajanjakson ja aineiston käyttöön saamisen välillä. Nopeatempoisessa koronakriisissä tämä oli pulma.

Tavalla tai toisella HGSE onnistui saamaan silloiselta pääjohtajalta poikkeusluvan, jolla se sai näitä tietoja nopeutetusti käyttöönsä¹. Käytännön yhteistyöverkosto muodostui yliopistojen ja VATT tutkijoiden keskuuteen, ja Tilastokeskukseen alettiin siirtää myös sellaisia aineistoja, joita siellä ei aiemmin kerätty – hyvinkin ajantasaisesti. Tilannehuone oli onnistunut murtamaan merkittäviä järjestelmän silloja ja tuotti kriisin aikana paljon tietoa valtioneuvostolle sekä suoraan eduskunnan valiokunnille.

Matka Tilannehuoneesta Datahuoneeksi – ja kohti tulevaisuutta?

Tilannehuoneen onnistuneen käyttökokemuksen myötä valtiovaraministeriössä perustettiin työryhmä (VN/2058/2022), jonka tehtäväksi tuli käytännössä pohtia, tulisiko toiminta vakinaistaa. Valtioneuvoston ja ministeriöiden kokemukset tilannehuoneen toiminnasta olivat varsin positiivisia, ja niinpä nykymuotoista VATT Da-

Kun useiden viranomaisten rekisteritietoja yhdistää toisiinsa, syntyy kyvykkyyksiä tuottaa paljon monipuolisempaa analyysiä.

¹ Tilastokeskus luopui keskustellusta käytännöstään vuonna 2022 voimaan tulleiden Tilastokeskuksesta annetun lain muutosten myötä: lain 2 a § 2 momentin kiehtova muotoilu kertoo tarinansa tästä, ja hallituksen esityksen 72/2022 säännöskohtaiset perustelut ovat myös kiinnostava osa kertomusta.

